

AUTOMATIZOVANÉ KNIHOVNÍ SYSTÉMY A PROGRAMY PRO ZPRACOVÁNÍ SBÍRKOVÝCH FONDŮ

Rozhovor Mgr. Aleny Petruželkové s hostem Mgr. Davidem Cigánkem

Než se pustíme do konkrétních otázek týkajících se evidence a zpracování knižních sbírek v muzejních knihovnách, dovolila bych si krátký úvod, který se bude týkat **Koncepe rozvoje knihoven v ČR** na léta 2021–2027 (přijaté vládou 17. 8. 2020), a z ní bych chtěla zmínit ty části, které s naším tématem souvisejí. Ve vládou schválené koncepci rozvoje knihoven je zdůrazňováno, že by knihovny měly efektivně využívat infrastrukturu sítě knihoven a dalších paměťových institucí pro sdílení všech forem obsahu, to znamená např. sdílet bezplatně data v systémech otevřených dat a systematicky je propojovat v digitálním prostředí. Koncepce obsahuje řadu strategických cílů, ale jen některé z nich patří do portfolia muzejních knihoven (např. oblast trvalého uchování tradičních dokumentů, ve které muzejní knihovny dosahují vynikajících výsledků).

Oblast IT, které je věnována v dokumentu významná pozornost, přináší pro muzejní knihovny do budoucna možnost získat “doporučení, která by byla využitelná při výběru AKS” a která by nám ušetřila čas věnovaný opakovanému zjišťování informací o AKS. V dokumentu se rovněž konstatuje, že by se stále více měly uplatňovat sftw s otevřeným zdrojovým kódem, jejichž výhodou by bylo snižování nákladů na pořizování AKS mimo komerční sféru. Avšak bez vysvětlení kladů a záporů doporučovaných řešení většina knihovníků zůstane i nadále bezradná.

Některé **automatizované systémy na zpracování knih**, které si muzejní knihovny pořizovaly od 90. let postupně zanikly, jiné neudržely krok s technologickými inovacemi, jiné jen s obtížemi reagovaly na vyvíjející se standardy knihovnického zpracování. Muzejní knihovny byly vystaveny tlaku dvojí legislativy – prvním požadavkem bylo vyhovět sbírkovému zákonu, avšak zároveň bylo nezbytné do své činnosti implementovat požadavky knihovnického zákona, pokud se muzejní knihovny chtěly podílet na spolupráci knihoven v celostátní síti knihoven a zároveň chtěly získat finanční dotace na svou činnost.

Evidenci knižní sbírky komplikuje novelizace zákona o rozpočtových pravidlech, která platí od 1. 1. 2018 a zavazuje správce knižní sbírky k vedení samostatné evidence mimo dosud platnou dvoustupňovou evidenci (chronologickou a systematickou). Z řad muzejních knihovníků zaznívá kritika praxe, jejímž důsledkem je duplikování činností spojených s evidencí knižní sbírky. AMG již vydala oficiální stanovisko, ve kterém se uvádí, že novelizace zákona negativně ovlivňuje muzejní praxi a požaduje zrušení tohoto ustanovení.

A nyní bych ráda přivítala našeho dnešního hosta Davida Cigánka, vzděláním biologa, kterého nicméně celý život provází zaměření na dokumentaci sbírek nejen přírodovědného zaměření. Kurátorské ostruhy získal v rozsáhlém herbáři Vlastivědného muzea v Olomouci, společně s dalšími se v CITeM (Centru pro informační technologie v muzejnictví) podílel na vývoji Demusu, následně vedl univerzitní botanickou zahradu PŘF UP v Olomouci a nyní poskytuje zejména metodickou podporu společnosti MUSOFT, která vyvíjí a dodává mnohým z vás jistě známý

Do druhé tabulky jsem vybrala dvě galerijní knihovny v Olomouci a v Brně, které své sbírkové předměty zařadily do podsbírký 24 další, což je podsírka, která není ve výčtu číselníku CES. Podsírky jsou konkrétně pojmenovány, jak vidíme v poznámce a výrazně reflektují výtvarný aspekt knižní kultury, podsírka 24 Rukopisy a staré tisky knihovny MG je smíšená.

Analýza obsahu podsírek 24 další												
	aut.kniha	bbf	vazba	tisky	rukop.	grafika	faks.	obálky	rkp.mpdl.k.	k.úpravy	mapy	artlib
MUO 24/*	/							/	/			/
MUO 24/**				/				/		/	/	/
KMG 24/*	/	/	/					/				/
KMG 24/**				/	/	/	/				/	/
Poznámky												
podsírka 24 další (sbírka, která není ve výčtu ozn.sbírek)												
podsírka 25 jiná (sbírka, která obsahuje předměty z různých oborů)												
Artlib.eu, webový portál knih z oblasti umění a architektury												
MUO 24/* Muzeum umění Olomouc, Autorská kniha , 1 340 SP												
MUO 24 /** Muzeum umění Olomouc, Kniha 20. století , 1 146 SP												
KMG 24/* Knihovna moravské galerie v Brně, Bibliofilie a knižní vazba , 7 371 SP												
KMG 24/** Knihovna Moravské galerie v Brně, Rukopisy a staré tisky , 802 SP												

Třetí tabulka je věnována obsahu podsírký 25, která obsahuje předměty z různých oborů, pro tuto analýzu byly vybrány dvě podsírky knihovny Národního muzea – Knižní celky a Doklady k vývoji knižní kultury. Tabulka neobsahuje všechny typy předmětů, protože jejich výčet přesahuje možnosti jedné tabulky.

Analýza podsírký 25 jiná													
	aut.kniha	bbf	vazba	zpěvníky	kalendář	os.dokl.	foto	il.	modl.k.	kram.t.	plakáty	nábytek	archiválie
KNM 25/*	/	/	/	/	/								
KNM 25/**								/	/	/	/	/	/
Poznámky													
podsírka 25 jiná (sbírka, která obsahuje předměty z různých oborů)													
KNM/* Knihovna Národního muzea, Knižní celky , 8. 817 SP													
KNM/** Knihovna Národního muzea, Doklady k vývoji knižní kultury , 150. 483 SP													

Shrnutí- při výběru AKS je jednoznačně různorodost SP komplikujícím faktorem.

Co byste tedy doporučil muzejním knihovníkům při výběru AKS a jaké jsou podle vás minimální a ideální požadavky na vzájemnou integraci při kombinaci knihovních a muzejních kat.systémů v rámci jedné instituce?

Pokud má muzejní knihovník možnost ovlivnit rozhodování své instituce při výběru knihovního systému, pak tak jen zřídka může činit vyžadováním konkrétního softwarového produktu – obvykle jde o výsledek veřejné soutěže. Zvolený systém by měl každopádně nejen splňovat alespoň základní odborné požadavky, ale je potřeba vzít v úvahu také jeho dlouhodobou funkčnost s co nejmenší závislostí na systémové podpoře ze strany IT oddělení muzea. Právě

široce rozevřené nůžky mezi platy IT specialistů v muzeích a v komerční sféře podle mých zkušeností přispívají k velmi rozkolísané kvalitě interní technické podpory v muzeích, takže systém závislý na konkrétní platformě, operačním systému nebo dokonce hardwarové konfiguraci bude jen obtížně udržovatelný v horizontu delším než několik let. Z tohoto důvodu se obecně projevuje stále širší příklon ke cloudovým aplikacím fungujícím na principu vzdáleného přístupu z webového prohlížeče, podobně jako třeba internetové bankovníctví.

Co se týče požadavků na integraci knihovních a muzejních katalogizačních systémů: v současné době není integrace běžně používanými systémy podporována; nanejvýš existuje možnost např. uvést signaturu knihy v Demusu či Museionu, případně naopak evidovat v knihovním systému i její inventární číslo. To ale samozřejmě není plnohodnotná integrace, pouze ruční provázání obou evidencí. Je proto na vás jako uživatelích těchto systémů, vyvíjet tlak na jejich dodavatele, aby poskytovali integrace v rozsahu, jaký skutečně potřebujete a využijete. Po technické stránce jsou možnosti až překvapivě široké. Jde tedy opravdu zejména o přesnou formulaci zadání, ideálně napříč institucemi a s podporou knihovnické komise AMG, případně metodického centra pro knižní kulturu a literární muzea při PNP.

Nakolik je možné různorodé evidence kombinovat v jednom systému?

Všichni z vlastní praxe známe nějaký knihovní nebo muzejní systém a snad si ještě pamatujeme kolik času nám zabralo naučit se ho používat. I tak ale jen málokdo z nás může říct, že opravdu zevrubně zná svůj evidenční systém do všech detailů. Kam tím směřuji: jedná se o velmi komplexní systémy, které se snaží postihnout podobně komplexní dokumentační realitu v příslušném oboru – knihovnictví nebo muzejnictví. Obávám se, že po tak složité aplikaci, která by skvěle uměla obojí, neexistuje poptávka a tím pádem ani vůle ji vytvořit. Osobně vidím mnohem snazší a výhodnější cestu v už zmíněné integraci knihovních a muzejních aplikací, které se mohou dále sbližovat, inspirovat a paralelně vyvíjet, ale zároveň zůstat samostatnými.

Existují podle Vás technické standardy, které nejsou v současných AKS dostatečně využívány a které by vedly k větší efektivitě při zpracování knižních sbírek?

Ve srovnání s muzejní informatikou má ta knihovní výhodu jistého časového náskoku dlouhé historie standardů z rodiny MARC. Pokud budou knihovny průběžně sledovat jejich další vývoj a průběžně na něj reagovat migrací dat z odumírajících do novějších formátů, mají postaráno o to nejdůležitější – datovou kontinuitu. Jinou otázkou jsou funkční standardy katalogizačního zpracování: v této oblasti by i z hlediska sbližování knihovního a muzejního přístupu bylo určitě užitečné se zajímat o standard **RDA**, který je tak trochu můstkem spojujícím dnes už vžité standardy FRBR & FR(S)AD s původně muzejním, nicméně velmi obecným CIDOC-CRM (ISO 21127:2014). To je ale spíš doporučení pro integrátory. Pro praktické zpracování knižních sbírek zůstává základním technickým standardem HTTPS – čímž chci říct, že i knihovní katalogizace se od lokálně instalovaných aplikací už téměř úplně přesunula do cloudu.

Pokud byste měl srovnat DEMUS, u jehož vývoje jste byl přítomen a muzejní systém MUSEION, kterému se věnujete v současné době, v čem spočívají výhody a nevýhody obou?

Při vývoji MUSEIONu byl Demus velkou inspirací, což přiznávají i sami jeho tvůrci. Zároveň se ale snažili vyhnout technickým omezením dnes už dávno překonaného prostředí MS Access a vytvořit plnohodnotnou aplikaci běžící v prohlížeči. Od toho se odvíjejí jejich charakteristické rysy a zároveň výhody a nevýhody. Demus je pro menší sbírky poměrně rychlá aplikace, která ale vyžaduje specifické a dnes už nesnadno realizovatelné nastavení systémového prostředí; za nezávislost na internetu platí uživatel stálou obavou o data, která žijí a umírají společně s harddiskem počítače, případně zálohami (pokud nějaké existují). MUSEION oproti tomu vyžaduje permanentní připojení k internetu, které mu ale umožňuje přistupovat k aplikaci z jakéhokoli počítače na světě, bez instalace čehokoli nad rámec základního softwarového vybavení počítače a s prakticky libovolnou škálovatelností. Závislost na komerčním dodavateli se v současné době ukazuje spíše jako výhoda, protože systém dostatečně podporovaný licenčními příspěvky uživatelů se stává nezávislým na vrtošivé přízni ministerských úředníků. V době jarní karantény jsme také vyslechli několik poděkování za MUSEION, který mnoha muzejníkům umožnil plynule přenést práci do domácího prostředí, aniž by si s sebou museli brát něco víc než balík karet ke katalogizaci. To by samozřejmě s Demusem také nešlo.

Jak byste okomentoval strategické cíle IT uvedené v koncepci rozvoje knihoven?

Přestože strategické cíle IT nejsou v koncepci vyňaty do zvláštní kapitoly, určitě nejde o vadu, ale naopak to vnímám jako pochopení, že informační technologie jsou jenom nástrojem a nikoli cílem dalšího rozvoje knihoven. Obzvláště mě nadchla priorita *“Preferovat automatizované knihovní systémy s funkcí propojování dat”*, která vlastně ve zkratce shrnuje to, co jsem na začátku komentoval v souvislosti s integrací knihovních a muzejních systémů. Když si ji dáme do souvislosti s jednou ze slabých stránek knihoven, uvedenou ve SWOT analýze k tomuto dokumentu (*“Knihovny nabízejí málo atraktivního a aktuálního elektronického obsahu”*), pak je jistě zřejmé, jakým způsobem může propojování elektronických zdrojů v knihovnách a muzeích vzájemně obohatit jejich uživatele i bez nutnosti vytváření zcela nového obsahu. Díky sémantickému propojování otevřených dat (*Linked Open Data*) se tak můžeme společně posunout na sofistikovanější úroveň práce s datovým obsahem.

Děkuji Vám za rozhovor a nyní se podívejme, jak v praxi vypadá výběr AKS v regionech. Iveta Mátlová nás ve svém příspěvku seznámí se současnou praxí při výběru AKS ve Zlínském, Jihomoravském a Pardubickém kraji a Kraji Vysočina. Po přednesení příspěvku bych Vás ještě požádala o komentář.